

SZÁZADOK

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT FOLYÓIRATA

AZ ALAPÍTÁS ÉVE
1867

- Takács Tibor:** A főispáni kar társadalmi összetételének alakulása a két világháború közötti Magyarországon
- Tilkovszky Loránt:** A budapesti osztrák követség politikai jelentései (1937 április–1938 március)
- Ablonczy Balázs:** Francia diplomaták Magyarországon 1920–1934
- Kecskés Gusztáv:** Franciaország politikája az ENSZ-ben a „magyar ügy” kapcsán: 1956–1963
- Gecsényi Lajos–Vida István:** Iratok az osztrák–magyar kapcsolatok történetéhez. 1953. október–1956. január 21.
- Solymosi Péter:** Svéd diplomáciai jelentések az 1956. évi magyar forradalom napjaiból

válság okozta pénzügyi megszorítások amúgyis megzavarták a követek ütemes cseréjét. De Vienne maga kezdetben büntetésnek tekintette állomáshelyét és elkönyvelte, hogy már sohasem lesz belőle nagykövet – nem is lett: elsőosztályú követként küldték nyugdíjba 1934-ben, amikor a világválság elérte Franciaországot is, és a pénzügyminisztérium nekilátott a külügyi költségvetés lefaragásának. A francia érdeklődés kezdetben sem túl magas hőfokát jelzi, hogy de Vienne 1932-ben protestált feljebbvalóinál: Denis de Senneville katonai attasé mindössze századosi rangot viselt, ami egyfelől kínos volt Franciaországnak, hiszen Európában ő volt az egyetlen ilyen alacsony rangú francia katonai képviselő, másfelől kínos volt magának a követségnek is, hiszen a Budapesten akkreditált külföldi kollégái mind legalább őrnagyi rangot viseltek. De Senneville elődjét, Jouart alezredest sem léptették elő ezredessé hosszú szolgálati ideje és vitathatatlan érdemei ellenére.¹⁰⁸

Szolgálati idejük alatt a diplomaták egy pillanatra sem tévesztették szem elől azt aényt, hogy Magyarország, kulturális irányultságából, a világháborúból, a békeszerződésből következően – ellenséges ország volt. A „magyarbarátság” vádja adott esetben elég sokba kerülhetett – nem feltétlenül a párizsi hivatal rosszindulata miatt; elég volt ha a kisantant képviselői ezt az állítást kitartóan ismételték valakiről. Ebből következően hivatali megnyilvánulásaik alapján meglehetősen nehéz – talán nem is érdemes – a diplomatákat „magyarbarátok – magyarellenese” csoportjaira osztani. Azok, akik magánbeszélgetésben, levelezésben vagy nyugdíjba vonulásuk után mégis kedvezően nyilatkoztak Magyarországról, nem azért tették, mert ezt sugallta világnézetük (a követek jó része mérsékelt jobboldali volt) vagy mert a magyar propaganda meggyőzte volna őket az ország társadalmi berendezkedésének helyességéről és a trianoni szerződés revíziójának szükségességéről, ez utóbbira rendszerint saját meggyőződésük vezette őket.¹⁰⁹ A magyar külügyminisztérium, a miniszterelnökség vagy a revíziós szervezetek által szövögetett franciaországi hálózatot és annak személyiségeit (politikusként mint Charles Tisseyre, Anatole de Monzie, Xavier Vallat, vagy publicistákként mint René Dupuis, Jean de Bonnefon és mások) jó adag gyanakvással nézték. Véleményük, álláspontjuk változása azonban jelzi: a francia diplomáciai kar nem jellemezhető egységes blokkként, amely a két világháború között egységes válaszokat adott a Közép-Európa rekonstrukciójával és ezen belül Magyarországgal helyével kapcsolatos kérdésekre.

Kecskés Gusztáv

FRANCIAORSZÁG POLITIKÁJA AZ ENSZBEN A „MAGYAR ÜGY” KAPCSÁN: 1956–1963¹

1956. október 27-én az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország ENSZ-képviselői levélben kérték a Biztonsági Tanács összehívását a magyarországi helyzet megvitatására. A másnap, október 28-án megtartott ülésen napirendre is tűzték a *magyar kérdést*, ami azután több mint hat éven át újra és újra előkerült a világszervezet különböző fórumain. Mi volt Franciaország álláspontja ebben az oly hosszan elhúzódó „ügyben”? Milyen érdekek, célok vezették a francia külpolitikát? Milyen lépéseket tett Párizs a „magyar kérdés” ENSZ-beli tárgyalásával összefüggésben? Hogyan születtek döntései? Mekkora erővel rendelkezett Franciaország céljainak megvalósításához? Siker? Kudarcc? Érdeklődés vagy érdektelenség? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre igyekszünk megtalálni a választ.

A francia diplomácia ENSZ-ben játszott szerepének elemzése és értékelése nagyban hozzájárul annak megértéséhez, hogy a francia külpolitika egésze milyen magatartást tanúsított a magyar forradalommal kapcsolatban. A hidegháborús viszonyok miatt beszűkült nemzetközi mozgástér – a nyugati és a szovjet blokk katonai szembenállása – eleve kizárta, hogy a francia kormányzat tervbe vegyen közvetlen magyarországi beavatkozást. Az ENSZ-ben való fellépés jelentette a francia külpolitika számára a legfontosabb cselekvési lehetőséget Magyarország kapcsán. Az ENSZ Közgyűlését tartották a legmagasabb szintű és legfontosabb nemzetközi fórumnak. A téma jelentőségét tovább növeli, hogy a világszervezetben illetve a világszervezettel szemben tanúsított magatartás döntő hatással volt a kétoldalú francia–magyar kapcsolatokra: egyrészt a francia ENSZ-delegáció állásfoglalása közvetlenül befolyásolta a budapesti francia követség cselekvési feltevéleit, másrészt a Kádár-kormány az ENSZ döntéseit következetesen elutasító attitűdjé nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a francia diplomaták a magyar hatóságok irányában hosszú ideig hűvös távolságtartással viselkedtek. A francia ENSZ-misszió lépései – a sajátos külügyi intézményrendszer miatt – nagy pontossággal tükrözték vissza a francia kormány politikáját, így ennek vizsgálatával a francia külpolitika egészének reakciójáról is képet alkothatunk.

A magyar forradalom illetve a magyar ügy ENSZ-beli útjának tanulmányozása már az eseményekkel egyidőben megkezdődhetett, hiszen az ENSZ működése

¹⁰⁸ MAE AD Europe 1918–1940, Hongrie, 92. köt. 52. f., de Vienne a külügyminisztériumnak, d. n.

¹⁰⁹ *Sawageot*: i. m., 315–344.

¹ E cikk alapjául szolgáló franciaországi kutatásokhoz a francia kormány és a Soros Alapítvány nyújtott ösztöndíjat, az összegyűjtött anyag feldolgozását pedig Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete és a Hidegháború-történeti Kutatóközpont szakmailag, a Project on Openness in Eastern Europe and the Former Soviet Union Magyarországi Kutatási Programja és az OTKA (a kutatási szerződés nyilvántartási száma: F 030125) anyagilag támogatta.

során keletkezett dokumentumok — így a Biztonsági Tanács és a Közgyűlés üléseinek jegyzőkönyvei, a határozatok és a határozati javaslatok, valamint a különböző kormányok, társadalmi és politikai szervezetek által az ENSZ-hez intézett beadványok — hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. A fontosabb állásfoglalásokról a világsajtó is hírt adott. Így a források alapján az a vélemény körvonalazódott, hogy a nyugati hatalmak a Biztonsági Tanács 1956. október 28. és november 4. közötti ülésein igyekeztek elérni, hogy az ENSZ hatékony intézkedéseket hozzon a magyar forradalom megsegítése érdekében, ezt azonban a szovjetek a vétő birtokában megakadályozták. Az 1980-as évek második felétől kutathatóvá vált amerikai, angol, francia és más nyugati archívumok anyagai azonban azt erősítik, amint erre a kérdés angolszász forrásait feldolgozó Békés Csaba rámutatott, hogy a magyar forradalom sorsát döntően meghatározó napokban nem a Biztonsági Tanács volt a nagyhatalmi egyeztetés fő színtere, hanem az angolok, franciák és amerikaiak ENSZ-beli titkos tárgyalásai. A fő ellentét pedig nem a nyugati és a szovjet álláspont között figyelhető meg, mivel a magyarországi forradalom kitörése után néhány nappal kipattant szuezi ügy jelentősen bonyolította a magyar válság megítélését az ENSZ-ben. Anglia, Franciaország és Izrael egyiptomi akciójával szemben ugyanis — amint erről a későbbiekben még részletesen szó lesz — váratlan keménységgel lépett fel az amerikai külpolitika.²

Az 1945 utáni nemzetközi kapcsolatokkal és a Franciaország külpolitikájával foglalkozó francia szakirodalom, bár általában részletesen tárgyalja a magyar forradalom kérdését, alig szól a magyar kérdés ENSZ-beli útjáról. Kivételt képez Pierre Gerbet-nek az ENSZ történetét feldolgozó átfogó műve.³

Ami a magyar szakirodalmat illeti: több cikk, résztanulmány és forrásközlés látott napvilágot az 1956-os magyar forradalom és az ENSZ kapcsolatáról,⁴ hiányzik azonban még a kérdéskör egészét feldolgozó monográfia. Angol és amerikai levéltári dokumentumok feltárásával és publikálásával, valamint a magyarországi események világpolitikai összefüggéseinek tanulmányozásával Békés Csaba nevé-

² A magyar kérdés az ENSZ-ben és a nyugati nagyhatalmak titkos tárgyalásai. 1956. október 28–november 4. Brit külügyi dokumentumok. Közli: *Békés Csaba*. In *Évkönyv* II. 1993. Budapest, 1993, 1956-os Intézet, 39–71.

³ Gerbet, Pierre (Ghébal, Victor Yves és Marie-Renée Mouton közreműködésével): *Le rêve d'un ordre mondial de la SDN à l'ONU* [Álom egy világrendről, a Népszövetségtől az ENSZ-ig]. Párizs, 1996, Imprimerie Nationale.

⁴ 1956. Az Egyesült Nemzetek Szervezete különbizottságának jelentése. Angolból ford. Stan-kovich Viktor. Budapest, 1989, Hunnia; *Varga László*: *Az ENSZ és a magyar forradalom*. História, XIV. évf. (1992) 8. sz. 30–32.; *Békés Csaba*: A brit kormány és az 1956-os magyar forradalom. In *Évkönyv* I. 1992. Budapest, 1992, 1956-os Intézet, 19–38.; A magyar kérdés az ENSZ-ben és a nyugati nagyhatalmak titkos tárgyalásai. 1956. október 28–november 4. Brit külügyi dokumentumok. Közli: *Békés Csaba*. In *Évkönyv* II. 1993. Budapest, 1993, 1956-os Intézet, 39–71.; *Király Béla*: A magyar kérdés az ENSZ-ben: 1956–1963. In Glatz Ferenc (szerk.): *A tudomány szolgálatában*. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára, Budapest, 1993, MTA Történettudományi Intézete, 379–381.; *Nagy András*: Jelentés egy kutatásról. A „Bang Jensen-ügy”. Ami történt és ami nem történt 1956 után az ENSZ-ben. In *Évkönyv* III. 1994. Budapest, 1994, 1956-os Intézet, 293–298. Az ENSZ és Magyarország. 1957. Dokumentumok az ENSZ Ötös Bizottságának jelentése elleni magyarországi tiltakozó kampány szervezéséhez. Bev. *Pór Edit*, *Cseh Gergő Bendegúz*. Társadalmi Szemle, L. évf. (1995) 5. sz. 80–92. A magyar ügy ENSZ-beli történetének rekonstruálásához felhasználtam a *Nagy Miklós* által összeállított Magyar külpolitika 1956–1989. Történeti kronológia című művet (Budapest, 1993, MTA Jelenkorkutató Bizottság).

hez fűződik a témáról eddig megjelent legjelentősebb összegzés.⁵ Ebben szó esik Franciaország magatartásáról is.

A francia külpolitikának a magyar kérdéssel kapcsolatos ENSZ-beli szerepéről változatos és bőséges forrásanyag áll rendelkezésünkre. A korabeli francia sajtó jelentős lapjai közül a *Le Monde* és a *Le Figaro* rendelkezett a világszervezethez akkreditált állandó tudósítóval, rendszeresen informálva olvasóikat az ENSZ fejleményeiről.⁶ Más újságok csak a fontosabbnak ítélt eseményekről adtak hírt. Márpedig a magyar–szuezi „ikerválság” ilyen volt. A szinte keletkezésüktől kezdve hozzáférhető — már korábban említett — ún. hivatalos ENSZ-dokumentumok egy része Franciaországban is tanulmányozható (Centre de Documentation des Nations Unies [Az ENSZ Dokumentációs Központja], Párizs). A magyar ügy tárgyalása idején az ENSZ-ben megfordult francia diplomaták visszaemlékezései szintén felhasználhatók.⁷

Ezeknél az eleve a nyilvánosság számára készült dokumentumoknál jóval nagyobb jelentősége van a francia kormányzat motivációinak és tényleges lépéseinek megismerésében a külügyminisztérium levéltárában (Les Archives Diplomatiques) őrzött, és a harminc éves lejáratú idő elteltével a nyolcvanas évek második fele óta szabadon kutatható iratoknak. Az ENSZ-szel és más nemzetközi szervezetekkel foglalkozó külügyi szekció bőséges iratanyagából külön dobozokban helyezték el a magyar ügyre vonatkozó dokumentumokat részben tematikus, részben kronológikus egységekben.⁸ Az anyagok bősége és rendezettsége lehetővé teszi, hogy nyomon kövessük a magyar ügy útját az ENSZ-ben 1956-tól 1963-ig. Nagy számban vannak a francia ENSZ-misszió jelentéseit, és a külügyminisztérium által gyakran küldött instrukciókat tartalmazó táviratok, a Quai d'Orsay illetékes osztályain készített helyzetértékelések, a budapesti francia követség információi és tanácsai, valamint a más országokban lévő diplomáciai képviselők anyagai, amelyek bepillantást engednek a nagyhatalmi egyeztetés titkos mechanizmusába. A NATO-országok budapesti követségeinek az ENSZ ügyeivel kapcsolatban gyakran megnyilvánuló együttműködését ismerhetjük meg az Európával kapcsolatos 1956 és 1960 között keletkezett külügyi anyag Magyarországra vonatkozó egyes dossziéiból.⁹ A külügyminisztérium könyvtárában őrzik a francia ENSZ-delegáció munkáját az egyes közgyűlési időszakokra előzetesen szabályzó

⁵ *Békés Csaba*: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában. Tanulmány és válogatott dokumentumok. Az amerikai, angol és francia dokumentumokat ford. és a szerkesztésben közreműködött Somlai Katalin. Budapest, 1996, 1956-os Intézet.

⁶ *Smouts, Marie-Claude*: La France à l'ONU, premiers rôles et second rang [Franciaország az ENSZ-ben, elsődleges szerepek és másodlagos rang]. Párizs, 1979, Presse de la Fondation nationale des Sciences politiques. 182. A mű elemezi Franciaország és az ENSZ kapcsolatát az elmúlt évtizedek során. Franciaország és az ENSZ viszonyát tárgyaló további művek: *Manin, Aleth*: La France et l'ONU [Franciaország és az ENSZ]. Párizs, 1970. október 15., Documentation française. (Notes et Etudes documentaires, 3728. sz.); La France aux Nations Unies [Franciaország az ENSZ-ben]. Deuxième journée d'actualité internationale, 1985. március 26. Cahiers de CEDIN (Centre de Droit International de Nanterre), 2. sz.; *Lewin, André* (szerk.): La France et l'ONU (1945–1995) [Franciaország és az ENSZ (1945–1995)]. Condé-sur-Noireau, 1995, Arléa-Corlet. (Panoramiques/

⁷ *Pineau, Christian*: 1956/Suez [1956/Szuezi]. Párizs, 1976, Robert Laffont; *Bérard, Armand*: L'ambassadeur se souvient [A nagykövet visszaemlékezik]. 3. köt. L'ONU, oui ou non (1959–1970) [Az ENSZ, igen vagy nem]. Párizs, 1979, Plon.

⁸ Archives Diplomatiques [a továbbiakban AD], série: Nations Unies et organisations internationales [a továbbiakban NUOI], 242., 243. és 244. doboz.

⁹ AD, série: Europe 1956–1960, sous-série Hongrie, 112., 113., 114. és 115. dosszié.

instrukciókat, amelyek segítenek a francia álláspont változásainak tanulmányozásában. Szintén itt helyezték el a külügyminisztérium ENSZ ügyekben illetékes osztálya által a lezárult közgyűlési periódusok után készített összefoglaló jelentéseket, melyek ismertetik és értékelik az egyes kérdések előrehaladását.

Mielőtt e nagyszámú és tartalmas forrás segítségével hozzáfognánk, hogy Franciaországnak a magyar ügyben kifejtett tevékenységét rekonstruáljuk, vizsgáljuk meg röviden azokat a bel- és külpolitikai valamint intézményi feltételeket, amelyek között a francia vezetés meghozta hazánkat is érintő döntéseit.

A francia belpolitikai élet nagy szabadságot hagyott a kormánynak ENSZ-beli magatartásának kialakításában. Mind a közvélemény, mind a különböző politikai irányzatok hozzáállásában sajátos kettősség figyelhető meg: egyrészt jellemző az érdektelenségből, információhiányból és rossz emlékek (pl. a szuezi ügy kezelése az ENSZ-ben, lásd később) keverékéből összeálló bizalmatlanság, másrészt a világszervezetet egy olyan megvalósítandó ideálnak tartják, amellyel szemben nincsen alternatíva. A parlamentben — noha egyes külpolitikai kérdések tárgyalásánál időről időre szó esik az ENSZ-ről — ritkán folyik vita magáról az intézményről, és a parlamenti erők kevésbé igyekeznek nyomást gyakorolni a kormánynak a világszervezetben folytatott politikájára.¹⁰

Ami Franciaországnak az ENSZ-ben elfoglalt helyét, befolyását, mozgásterét illeti: fejlett európai hatalomként nagyszámú, jól képzett elittel, szilárd adminisztratív hagyománnyal rendelkezik. A nemzetközi szervezetekben szerzett hosszú gyakorlat és a Népszövetség tapasztalatai állnak mögötte. Nem okozott számára problémát az ENSZ-hez való alkalmazkodás. Képes volt véleményét kifejteni, képviselni minden vitatott kérdésben, anélkül, hogy ez túlzott megterhelést jelentett volna számára. A francia diplomáciai apparátusban — amint erről még az alábbiakban szó lesz — külön szerv foglalkozik az ENSZ-ben képviselendő francia politika meghatározásával és végrehajtásával. A New York-ban székelő állandó francia ENSZ-misszió pedig folyamatos kapcsolatot biztosít a világszervezet és Párizs között. Franciaország a Közgyűléseken jelentős létszámú delegációval van jelen, és képviselteti magát minden bizottságban. Mint a Biztonsági Tanács állandó tagja részt vehet annak munkájában és vétőjoggal rendelkezik.¹¹ Mozgásterét azonban jelentősen behatárolta egyfelől, hogy Franciaország nem volt az Egyesült Államokhoz vagy a Szovjetunióhoz hasonló, az ENSZ-ben jelentős klienshálózatot irányító szuperhatalom, sőt érdekei sem mindig estek egybe az 1946 és 1960 között a Közgyűlésen „automatikus többséggel” rendelkező Washington érdekeivel. Másfelől, természetesen, nem tartozott a gyarmati rendszer felbomlása nyomán a Közgyűlésen különösen 1960 után számbeli fölénybe kerülő afroázsiai országok közé sem. Az elhúzódó gyarmati háburúk miatt a francia delegációt számos támadás érte, és korlátozott érdekérvényesítési lehetőségei miatt rá volt utalva az amerikaiak támogatására.

¹⁰ Smouts: i. m. 1979. 178–192.

¹¹ Uo. 72.

A képlet tehát összetett: gyengeség a közgyűlési szavazások befolyásolásában, viszont markáns, aktív részvétel az ENSZ munkájában. Franciaország határozottan kifejezésre juttatta álláspontját, és szerepe nem volt elhanyagolható.¹²

A francia diplomácia ENSZ-ügyekkel foglalkozó intézményrendszere három fő elemből áll: a külügyminisztérium ENSZ-kérdésekkel foglalkozó osztályából, a New York-i székhelyű ENSZ-misszióból és a Közgyűlés ülésszakán részt vevő delegációból.

A Konferenciák Titkársága (Secrétariat des conférences), majd 1958 júniustól az ENSZ és a Nemzetközi Szervezetek Igazgatósága (Direction des Nations Unies et des Organisations Internationales) nevet viselte a külügyminisztériumnak a nemzetközi szervezetek ügyeiben illetékes szerve, amelynek fő feladatai a következők: a kormány és az ENSZ különböző szervei és bizottságai közti kapcsolatok fenntartása, a nemzetközi intézményekbe delegált francia küldöttek tevékenységének koordinálása, valamint — az állandó ENSZ-misszióval együttműködve — azoknak az eszközöknek a megtalálása, amelyek révén a kormányzat által meghatározott külpolitikai álláspontok a leghatékonyabban képviselhetők a világszervezetben. Nem célja tehát ennek az osztálynak önálló doktrinák kidolgozása. Működése során állandó kapcsolatban áll a külügyminisztérium egész tevékenységét felügyelő Főtítkársággal (Secrétariat Général) és a területi igazgatóságokkal és aligazgatóságokkal.¹³

Az állandó ENSZ-misszió feladata — tömören összefoglalva — a képviselőlet valamint az információszerzés és továbbítás. A francia ENSZ-misszió nagyköveti rangú vezetője képviseli Franciaországot a Biztonsági Tanácsban, míg helyettese, meghatalmazott követként a Közgyűlés Irodájának ülésein vesz részt. A misszió munkájának fontos része a világszervezet tevékenységének nyomonkövetése, a hírek gyűjtése formális és informális csatornákon. A Párizsba küldött jelentések általában helyzetértékeléseket és gyakran taktikai javaslatokat is tartalmaznak, amelyeket nagy súllyal vesznek figyelembe a külügyminisztérium döntéshozói. A nyilvánosság előtt és a kulisszák mögött szakadatlanul folynak a két- és többoldalú egyeztető tárgyalások, amelyek többnyire az ENSZ-határozatokkal kapcsolatos szavazásokat vannak hivatva előkészíteni.¹⁴

Az évenként ősszel kezdődő Közgyűlések időszakában jelentős létszámú francia delegáció van jelen New York-ban. A küldöttséget minden esetben a külügyminiszter vezeti, és magában foglalja az állandó ENSZ-misszió diplomatáit, a külügyminisztérium magasrangú funkcionáriusait, egyes nagyköveteket és tanácsosokat valamint a Parlament néhány tagját. A külügyminiszter legalább egy beszédet mond a Közgyűlés általános vitájában.¹⁵

¹² Uo. 100–104.

¹³ Uo. 72–76. Lásd még: Baillou, Jean (szerk.): Les Affaires Étrangères et le corps diplomatique français [A külügyek és a francia diplomáciai testület]. 2. köt. 1870–1980. (Párizs, 1984. Centre National de la Recherche Scientifique) és Guillaume, Gilbert: Le rôle de l'Administration Centrale [A Központi Igazgatás szerepe]. Cahiers de CEDIN, 2. sz., 11.

¹⁴ Smouts: i. m. 1979. 76–82. Az ENSZ-missziók szerepéről, működéséről, kölcsönhatásairól részletes elemzés: E. R. Appathurai: Les Missions permanentes auprès des Organisations Internationales. 1–3. köt. Brüsszel, 1975, Etablissements Emile Bruylant.

¹⁵ Smouts: i. m. 1979. 82–85.

A Franciaországot érintő legfontosabb téma az ENSZ-ben az 1950-es évek második felében és az 1960-as évek elején az algériai háború kérdése volt. 1955 óta szerepelt a Közgyűlés napirendjén. Párizs álláspontja szerint Algéria a Francia Köztársaság integráns része, ezért a belügyekbe való beavatkozásnak minősítették az ügy tárgyalását. Az 1958-ban újra hatalomra kerülő Charles de Gaulle is a leghatározottabban visszautasította az ENSZ-ben megfogalmazott vádakat. A francia kormányzatnak minden diplomáciai eszközt be kellett vetnie, hogy elkerülje a számára kínos határozati javaslatok elfogadását, így 1960-ban az Algériában ENSZ-ellenőrzés alatt megtartandó népszavazás tervét.¹⁶ A francia delegáció csak az algériai függetlenség megadása után, 1962-től került ki a támadások keresztútjából.

Az általunk vizsgált időszakban a francia kül- és belpolitika figyelmét szinte teljesen lekötötte a drámai aktualitású kérdés: Algéria.¹⁷ Marokkó, Tunézia és fekete Afrika problémája ehhez képest mellékesnek tűnt. A magyar forradalommal egyidőben lezajló szuezi ügy egyik legfontosabb oka is ebben a konfliktusban keresendő. Az egyiptom elleni támadással ugyanis a francia kormányzat meg akarta akadályozni, hogy Gamal Abdel Nasszer titokban segítséget nyújtson az algériai felkelőknek.

A kelet-nyugati szembenállás Sztálin halálát követően sokat veszített intenzitásából, és kevésbé volt jelen a francia politikai tudatban, mint a megelőző években.¹⁸ A nyugat-európai egység — tengelyében a francia-német közeledéssel — viszont ekkor kezdett látható formákat ölteni (1957. március 25. Róma: egyezmény az Európai Gazdasági Közösség és az Európai Atomenergia Közösség létrehozásáról).

A fentiekben áttekintettük Franciaország hazánk ügyében való ENSZ-beli fellépésének bel- és külpolitikai feltételeit, valamint intézményi hátterét. Most vegyük sorra az eseményeket, és vizsgáljuk meg ezek mozgató rugóit!

A magyar kérdés több mint hat éves története három fő szakaszra bontható: az 1956. október 25-től november 4-ig, vagyis a forradalom leveréséig tartó első időszakban rendkívül sűrűn követték egymást az események, amelyeknek alakulására a szuezi ügy jelentős befolyással volt. Az 1956. december közepén lezáruló második periódus során nyilvánvalóvá válik, hogy az ENSZ — a közel-keleti válsággal ellentétben — Magyarországon nem képes hatékony eszközökkel fellépni. A harmadik szakaszban, amely 1957 januárjától a magyar ügy lezárásáig, 1962 decemberéig tartott, noha rendszeresen napirendre kerül a magyar kérdés, és számos újabb ENSZ-határozat születik, a magyar nép sorsát érdemlegesen befolyásoló eseményre továbbra sem kerül sor.

1956. október 25-én az amerikai kormányzat úgy döntött, hogy szövetségeseivel együtt kezdeményezi a magyarországi helyzet tárgyalását az ENSZ-ben. Ezért az Egyesült Államok párizsi követségén keresztül azt javasolta a francia külügyminisztériumnak, hogy a magyar ügy kapcsán írjanak levelet a Biztonsági

¹⁶ Gerbet: i. m. 1996. 260.

¹⁷ Grosser, Alfred: Affaires Extérieures. La politique de la France 1944–1989 [A külügyek. Franciaország politikája 1944–1989]. Párizs, 1989, Flammarion. 125.

¹⁸ Uo. 118–119.

Tanács elnökének. A francia diplomácia visszafogottan reagált. Mindenekelőtt egyeztetni kívánt a brit külügyminisztériummal. Az angolok kezdetben hasonlóképpen tartózkodóak voltak, gondolva egyrészt arra, hogy a felkelést minden bizonnyal hamarosan leverik, másrészt pedig a következő homályos tartalmú magyarázatba bocsátkoztak: „a brit kormány inkább arra hajlik, hogy tartalékoljuk a magyarországi szovjet beavatkozásból adódó érveinket arra az esetre, ha az oroszok később támadnának minket olyan akció miatt, amelyet a körülmények szükségessé tehetnek *másutt* [kiemelés – K. G.]”¹⁹ Mi lehet ez a „másutt”? Ciprus? Algéria? Esetleg Szeu? Ez utóbbi kézenfekvő válaszban azért nem lehetünk biztosak, mert a szuezi előkészületeket mind a francia, mind az angol kormány a legnagyobb titokban, a külügyminisztériumok kizárásával hajtotta végre.

Miután azonban az amerikaiak a brit vezetéshez is eljuttatták javaslatukat, a brit miniszterelnök, Anthony Eden úgy döntött, hogy helyt ad a kérésnek, de kifejezte igényét, hogy a közös akcióhoz a franciák is csatlakozzanak. Párizsban erre megvolt a készség. A levél szövegének gyors kidolgozása céljából titkos tárgyalások kezdődtek New York-ban az amerikai, az angol és a francia ENSZ-képviselők között. A későbbi napokban ezek a megbeszélések jelentették a legfontosabb egyeztetési fórumot a magyar ügyben a nyugati hatalmak között.²⁰ A helyzet különlegessége abból fakadt, hogy ekkor még nem csak az amerikai delegáció vezetője, Henry Cabot Lodge nem volt tisztában a brit és a francia kormány visszafogottságának okaival, de maguk az angol-francia képviselők sem. Kormányaik attól féltek, hogy a magyar kérdés napirendre tűzése az ENSZ-ben kellemetlen precedenst teremthet az október végére időzített egyiptomi akcióval kapcsolatban, viszont mivel a szuezi katonai beavatkozás tervét nem egyeztették az amerikaiakkal, ezért kénytelen-kelletlen csatlakozva, október 27-én együtt kérték a Biztonsági Tanács összehívását.²¹

A francia külügyminisztériumnak az ENSZ-misszióhoz ekkoriban küldött instrukciói nagyfokú óvatosságról tanúskodnak: el akarták kerülni az aktív, kezdeményező fellépést. Egyetlen dologra helyeztek csak hangsúlyt: „Feltétlenül szükséges, hogy a magyar kérdésben a Biztonsági Tanács elé kerülő határozati javaslat ne tartalmazzon semmi olyan rendelkezést, ami zavarhatná algériai akciónkat és Marokkóval valamint Tunéziával fenntartott kapcsolatainkat. Különösen ellene vagyunk vizsgálóbizottság létrehozásának.”²²

Az egyeztetések során a tárgyalópartnerek „teljesen egyetértettek abban, hogy a nyilvánosság előtt határozottan el kell ítélni a szovjet beavatkozást, ezen túl azonban, a magyarországi helyzet áttekinthetlensége miatt egyelőre kivárási taktikát alkalmaznak.”²³ Ezért nem terjesztettek be határozati javaslatot a Biztonsági Tanács október 28-i ülésén.²⁴

¹⁹ AD NOUI. 242. (1956. október 27. Chauvel londoni francia nagykövet távirata, n° 4659/64)

²⁰ Békés: i. m. 1993. 40.

²¹ Békés: i. m. 1996. 63.

²² AD NOUI. 242. (1956. október 27. A külügyminisztérium instrukciói a francia ENSZ-misszió vezetőjének, távirat, n° 3282)

²³ Békés: i. m. 1996. 64.

²⁴ Uo.

A francia külügyminisztériumban azonban készült ilyen tárgyú szövegtervezet, amelyet el is küldtek a francia ENSZ-képviselőnek, hangsúlyozva, hogy csak javaslatokról van szó az egyeztető tárgyalásokra. Az indítvány emlékeztetett rá, hogy az ENSZ egyik alapelve az államok önrendelkezésének tiszteletben tartása, megállapította, hogy a szovjet csapatok közvetlenül beavatkoztak, és leszögezte, tiszteletben kívánja tartatni Magyarország függetlenségét és szuverenitását, s ezért felszólítja a Szovjetuniót, hogy azonnal szüntesse be a Magyarország belügyeibe való beavatkozást.²⁵

A Biztonsági Tanács 1956. október 28-ra összehívott ülésén a francia ENSZ-képviselő, Bernard Cornut-Gentille elnökölt.²⁶ Miután emlékeztette az ülés összehívása miatt tiltakozó Arkagyij Szoboljev szovjet ENSZ-képviselőt, hogy a Tanács belső szabályzata szerint egyedül az elnök hatásköre az összehívás időpontjának meghatározása, javasolta a napirend elfogadását. Ez meg is történt a szovjet ellenszavazat és a jugoszláv tartózkodás mellett. A szovjet képviselő az Egyesült Államokhoz és Nagy-Britanniához hasonlóan Franciaországot is azzal vádolta, hogy beleavatkozik Magyarország belső ügyeibe. Míg a briteknek a ciprusi ügyet, addig a franciáknak az Algériában követett politikát róttá fel.

Az általános vita során Henry Cabot Lodge amerikai és Sir Pierson Dixon brit képviselő után szólalt fel a francia ENSZ-delegáció vezetője. Előadásában, amely mérsékeltebb hangnemű volt, mint a brit felszólalás, kifejtette, hogy a francia kormány hivatalos álláspontja szerint miért volt indokolt a Biztonsági Tanács összehívása. Azzal érvelt, hogy a magyarországi súlyos helyzet veszélybe sodorja a béke és a nemzetközi biztonság ügyét (az ENSZ Kartája 34. cikkelye). Az 1947-es párizsi békeszerződés garantálja Magyarország számára alapvető jogainak gyakorlását, a szovjet beavatkozás viszont megsérti ezt az előírást. Visszautasítja azt a szovjet érvet, hogy a Varsói Szerződés 4. pontja alapján a Szovjetunió katonailag felléphet, mivel az csak külső támadás esetén van érvényben „De kik is a felkelő magyarok?”, teszi fel a kérdést Cornut-Gentille. „Minden jelentés szerint munkások, diákok, sőt katonák”, szögezi le, majd a forradalom kitörésének és történetének tárgyszerű leírását adja. Franciaország attitűdjének lényegét abban határozza meg, hogy noha nem akar beavatkozni egyetlen ország belügyeibe sem, mégis támogatni kívánja Magyarország önrendelkezési törekvéseit, és a nemzetközi jog súlyos megsértésének tartja a szovjet fellépést. „Helyre kell állítani a magyar nép szuverenitását. A szovjet csapatok kivonásával haladéktalanul be kell fejezni a harcot és a vérontást”, mondta. Határozati javaslatot azonban, amint ezt korábban említettük — amerikai és brit kollégáihoz hasonlóan — Cornut-Gentille sem terjesztett be.

Az ENSZ-ben lezajló tárgyalásokkal egyidőben a diplomácia mellékhadszínterei is élénk mozgásban voltak. Az amerikai külügyminisztérium minél több országot igyekezett rábírní a világszervezetben kifejtett nyugati álláspont támogatására. Ennek megvalósítása érdekében az amerikai külképviseletek többhelyütt

egyeztettek francia kollégáikkal. Kambodzsában azt is kívánatosnak tartották — nyilván a francia gyarmati múlta való tekintettel —, hogy a három aláíró ország nevében a francia követ kérje ki a Phnom Penh-i kormány véleményét az angol-francia-amerikai panaszról, amelyet a Biztonsági Tanácshoz nyújtottak be a szovjet hadsereg magyarországi intervenciója miatt. A francia külügyminisztérium helyt adott ennek a kérésnek. Finnországban az amerikaiak a francia követ támogatásával hasonló kezdeményezést tettek, Helsinki azonban a közeli szovjet fenyegetés árnyékában elzárkózott az ajánlat elől. A magyarországi eseményeket sokkal közelebből szemlélő Ausztria diplomáciája viszont igen élénken reagált a válságra: az osztrák külügyminisztériumban október végén két ízben is tárgyaltak a bécsi francia nagykövettel, François Seydoux-val, és kifejtették álláspontjukat. A magyar forradalom sorsa miatt aggódva igyekeztek határozottabb fellépésre ösztönözni a nyugati hatalmakat. Ennek kapcsán célzást tettek arra, hogy az ENSZ-nek vizsgálóbizottságot kellene küldenie Magyarországra, hangsúlyozták továbbá gazdasági segélyprogram szükségességét, kiemelve Európa, s ezen belül Franciaország szerepét.

Közben azonban a magyar forradalmi események mellett egy másik válságóc került a világsajtó és a döntéshozó központok érdeklődésének homlokterébe: 1956. október 29-én a Sèvres-i angol-francia-izraeli megállapodásnak²⁷ megfelelően az izraeli csapatok Egyiptom elleni támadásával megindult a szuezi akció. A háború előkészületei már eddig is jelentősen befolyásolták Franciaországnak és Nagy-Britanniának a magyar ügyben folytatott ENSZ-beli politikáját. A konfliktus nyílt kirobbanása után pedig ez a tendencia tovább erősödött. A magyarországi felkelésnek ettől kezdve lett komolyabb jelentősége a francia és a brit kormányzat számára, mivel tapasztalták az Egyesült Államok kemény fellépését az ENSZ-ben és a széleskörű nemzetközi tiltakozást. Még a Nasszernek átadott brit-francia ultimátum napján, október 30-án amerikai kezdeményezésre sürgősséggel összehívták az ENSZ Biztonsági Tanácsát. Az ülésen Cabot Lodge egy olyan határozati javaslatot terjesztett elő, amely utasította Izraelt, hogy vonja ki csapatait egyiptomi területéről, és kötelezte az ENSZ összes tagállamát, hogy a kialakult konfliktusban mondjon le az erő alkalmazásáról, sőt a katonai beavatkozással való fenyegetésről is. Ez utóbbi kitétel a támadásra készülő Nagy-Britanniát és Franciaországot vette célba. A javaslat hét szavazatot kapott, és — az ENSZ történetében egyedülálló módon — a szovjet képviselő amerikai kollégájával együtt szavazott Franciaország és Nagy-Britannia ellen. Az érintett hatalmak vétőt emeltek. Ezután következett a szovjet határozati javaslat, amely azonnali fegyverszünetre hívta fel Izraelt és Egyiptomot, és azt követelte Izraeltől, hogy vonja vissza csapatait az 1949-es fegyverszüneti vonalak mögé. Ez a tervezet szintén kiváltotta a francia-brit vétőt, míg az Egyesült Államok tartózkodott. Franciaország és Nagy-Britannia nem akarták leállítani katonai akciójukat, amely október 31-én este kezdődött az egyiptomi stratégiai pontok és repülőterek bombázásával. A

²⁵ AD NOUI. 242. (1956. október 28. A külügyminisztérium instrukciói a francia ENSZ-misszió vezetőjének, távirat, n° 3328/29)

²⁶ AD NOUI. 242. (1956. október 28. A francia ENSZ-misszió vezetőjének távirata a külügyminisztériumba, n° 2022)

²⁷ 1956. október 22. és 24. között a franciaországi Sèvres-ben angol-francia-izraeli titkos egyeztető tárgyalásokra került sor, amelyek során véglegesen rögzítették a szuezi háború forgatókönyvét. A szuezi akció és az 1956-os magyarországi események kapcsolatáról lásd *Kecskés Gusztáv*: A szuezi válság és az 1956-os magyar forradalom. Denis Lefebvre A szuezi ügy című (Budapest, 1999, Osiris Kiadó) könyvének Utószava.

jugoszláv küldött ekkor az ENSZ Közgyűlés rendkívüli ülészakájának összehívását javasolta, mivel nem jöhetett létre megegyezés a Biztonsági Tanácsban. Míg a Szovjetunió és az Egyesült Államok elfogadta az indítványt, a francia és a brit képviselő ellene foglalt állást. Mivel azonban ügyrendi kérdésről volt szó, az „egyesülés a békéért” eljárás értelmében a vétőjog nem érvényesülhetett. Így 1956. november 1-én megkezdődött a Közgyűlés november 10-ig tartó rendkívüli ülészakája.²⁸

Október végétől, a közel-keleti fejlemények hatásával összefüggésben, lényegesen dinamikusabbá válik a magyar ügygel kapcsolatos francia politika az ENSZ-ben. „A szuezi kérdés, ha nem vigyázunk, háttérbe szoríthatja a magyar kérdést. Fontos, hogy elkerüljük a dolgok ilyen alakulását, ami csak ellenfeleink malmára hajtana a vizet...”, táviratozta a francia külügyminisztérium az ENSZ-delegációnak. A Közgyűlés rendkívüli ülészakájának lehetőségét latolgatva pedig arra utasítja a képviselőt, „ne szalassza el az alkalmat, hogy amerikai és brit kollégájával egyetértésben kezdeményezze a tanácsban a magyar kérdésnek ugyanazon közgyűlés napirendjére tűzését.”²⁹ A brit külpolitikát is hasonló célok vezérelték. Igyekeztek a magyar ügyet a szuezi események tárgyalására összehívott rendkívüli ENSZ Közgyűlés elé utalni, annak érdekében, hogy eltereljék illetve megosszák a rájuk irányuló figyelmet.³⁰

E politika részeként november 1-én Hervé Alphand washingtoni francia nagykövet közölte az amerikai külügyminisztériummal, hogy Franciaország fel kívánja venni a Közgyűlés rendkívüli ülészakájának napirendjére a magyar ügyet.³¹ November 2-án — Nagy Imre deklarációját³² követően — Párizs utasította ENSZ-képviselőjét a lépés megtételére. Még aznap a Biztonsági Tanácsba szánt határozattervezetet küldtek Cornut-Gentille-nak azzal a céllal, hogy vitassa meg azt az amerikai, a brit és más érdekelt delegációkkal. Ez a dokumentum felszólította volna a Szovjetuniót, hogy vonja ki csapatait Magyarország területéről, kérte a tagállamokat, hogy az elfogadandó határozatot a legsürgősebben és a lehető legnyomatékosabban támogassák a Szovjetuniónál, felhívta a tagállamok kormányait, hogy ismerjék el és tartsák tiszteletben Magyarország semlegességét. Szintén november 2-án Franciaország a Biztonsági Tanács lehető leghamarabbi összehívását kérte a magyar kérdés tárgyalására. Noha a nagyfokú aktivitás indoklásaként a magyarországi fejleményeket hozták fel (pl. újabb szovjet egységek Magyarországra érkezése, a magyar kormány november 1-i nyilatkozata), a valódi ok Szeuz: „ne hagyja a [magyar] kérdést háttérbe szorítani, amikor az ENSZ érdeklődése teljes mértékben az izraeli-egyiptomi kérdés felé irányul”, írta a Quai d'Orsay a francia ENSZ-delegáció vezetőjének.³³

²⁸ Gerbet: i. m. 1996. 230–232.

²⁹ Békés: i. m. 1996. 153. (Közl. a Documents diplomatiques français 1956. Tome III (24 octobre-31 décembre) (Paris, Ministère des Affaires Étrangères, 1990.) alapján, 122.)

³⁰ Békés: i. m. 1992. 36.

³¹ AD NOUI. 242. (1956. november 1. Hervé Alphand washingtoni francia nagykövet távirata a külügyminisztériumnak).

³² 1956. november 1-én Nagy Imre kormánya felmondja a Varsói Szerződést, és kinyilvánítja Magyarország semlegességét, az ENSZ-hez fordul, és az ország semlegességének védelmére a négy nagyhatalom segítségét kéri.

³³ Békés: i. m. 1996. 154. (Közl. a Documents diplomatiques français 1956. Tome III (24 octobre-31 décembre) (Paris, Ministère des Affaires Étrangères, 1990.) alapján, 149.)

A francia és a brit kormány figyelemelterelő politikája azonban Washington erőteljes ellenállásába ütközött. A magyar ENSZ-képviselőt akkreditációs problémáira hivatkozva nem látták időszerűnek a Biztonsági Tanács sürgős összehívását. Noha erre november 2-án mégis sor került, és másnap, november 3-án szintén tárgyaltak a magyar kérdéssel a Biztonsági Tanácsban, az amerikaiak ellenállása miatt — a brit és a francia szándék ellenére — a magyar ügy csak november 4-én került át az ENSZ Szeuz miatt ülésező rendkívüli Közgyűlésére.

Mivel magyarázható, hogy az Egyesült Államok ilyen határozottan szembe helyezkedett legfontosabb szövetségeseinek szándékaival? Az „amerikaiak a szuezi hadjárat megkezdésének pillanatától kezdve tisztában voltak a fent vázolt angol (–francia) törekvések mögött meghúzódó valódi indítékokkal. Az amerikai vezetés ugyanis úgy ítélte meg, hogy mivel a szovjet érdekszférába tartozó Magyarország esetében nincsenek hatékony eszközei az események befolyásolására, minden erejét a szuezi válság megoldására koncentrálhatja, ahol nem egy vele szemben álló szuperhatalomra, hanem saját politikai-katonai szövetségeseire kell nyomást gyakorolnia.”³⁴ Washington számára a kelet-európai térségnél összehasonlíthatatlanul fontosabb volt a Közel-Kelet, és, tágabb értelemben, az ekkor formálódó harmadik világ, amelyet szeretett volna saját gazdasági és politikai érdekszférájába vonni, és megakadályozni ezeken a területeken a szovjet térhódítást.

De mi történt a november 2-i és 3-i biztonsági tanácsi ülésen? Semmi olyan, ami tényleges befolyással lett volna a magyarországi események alakulására. Határozatot ugyanis még mindig nem hoztak. A felszólalók pedig — kormányaik instrukcióit követve — inkább a közvéleményhez, mint a jelenlévő tárgyalópartnereikhez szóltak. Franciaország és általában a nyugati orientációjú országok élesen elítélték a Szovjetunió magyarországi politikáját, míg a szovjet ENSZ-képviselő, Szoboljev azzal érvelt, hogy a magyar ügy napirendre tűzése a Biztonsági Tanácsban csak arra szolgál, hogy elterelje a figyelmet a közel-keleti fejleményekről. Ebben részben igaza is volt. A francia ENSZ-delegáció helyettes vezetője, Louis de Guiringaud, aki Franciaországot képviselte ezeken a tárgyalásokon, határozottan kérte, hogy hozzanak mielőbb „megfelelő határozatot” a magyar ügyben, és „ha nem sikerülne elérni ezt az eredményt egy vétő miatt, sürgősen tervbe kellene vennünk a rendkívüli Közgyűlés azonnali összehívását.”, mondta.³⁵ A francia (és az angol) diplomácia tehát a néhány nappal korábban Szeuz miatt ellenük alkalmazott „egyesülés a békéért” eljárást igyekezett felhasználni, hogy — a figyelem elterelése és megosztása révén — enyhüljön a Közgyűlésen rájuk nehezedő nemzetközi nyomás. Ez a terv azonban a Biztonsági Tanács november 3-i ülésén sem valósult meg, noha ekkor már beterveztették az amerikaiak határozati javaslatukat. Éles fényt vet a nyugati hatalmak között húzódó érdekellentétekre az ülés elhalasztásáról folytatott vita. A francia képviselő határozottan fellépett amellett, hogy még a Tanács akkori ülésén hozzanak határozatot. A soros elnöki funkciót betöltő iráni Entezam Nasrollah azonban úgy vélekedett, hogy a szavazás előtt még több delegáció fel kíván szólalni. Mikor legyen hát a következő ülés?

³⁴ Békés: i. m. 1992. 36.

³⁵ AD NOUI. 242. (1956. november 2. A francia ENSZ-misszió vezetőjének távirata a külügyminisztériumba, n° 2167/76)

Az ausztrál képviselő november 4-ét javasolta, s támogatta az indítványt Franciaország és Nagy-Britannia is. Szavazáskor azonban az Egyesült Államok képviselője újra szövetségesei érdekeivel ellentétesen voksolt. A Szovjetunióknak elegendő volt tartózkodnia. Az ülést végül november 5-én fél 11-ig függesztették fel. Az ausztrál, a brit és a francia képviselő azonban fenntartotta magának a jogot, hogy, ha a magyarországi helyzet alakulása ezt szükségessé teszi, az ülés korábbi összehívását kérje.

November 4-én helyi idő szerint éjjel 1 órakor érkezett az ENSZ Közgyűlésre a Magyarország elleni újabb szovjet támadás híre. A francia delegáció ösztönzésére az ausztrál képviselő szót kért, és javasolta, hogy a Biztonsági Tanács elnöke azonnal hívja össze az irodájába a tanács tagjait. A november 4-én hajnali 3-kor kezdődő ülésen megszavazták a már korábban beterjesztett amerikai határozati javaslatot, ami a várokozásoknak megfelelően kiváltotta a szovjet vétőt, így az ügyet az „egyesülés a békéért” eljárás keretében a rendkívüli Közgyűlés elé utalták.

A magyar forradalom és a szuezi válság feszültségterhes napjaiban a világ-szervezet nyilvános fórumain kívül több diplomáciai csatornán folyt a magyar ügy ENSZ-beli kezelésével kapcsolatos nyugati érdekegyeztetés. A felkelés időszakában döntő jelentősége volt az ENSZ székhelyén folyó már korábban említett angol-francia-amerikai titkos tárgyalásoknak. A megbeszélések dokumentumai alapján e nagyhatalmak tényleges érdekeiről és politikájáról sokkal pontosabb képet nyerhetünk, mint a mindenki számára propagandaeszközként használt Biztonsági Tanács jegyzőkönyveinek elemzésével.³⁶ A francia álláspont, amint korábban utaltunk rá, a napok múlásával radikális változáson ment át. Az első időszakot a visszafogottság és a passzivitás jellemezte, részben a bipoláris világrend realitásainak figyelembevételé miatt — hiszen a „vasfüggöny” túloldalán lévő Magyarországot a nukleáris háború veszélye nélkül nem segíthették volna meg a Szovjetunióval szemben —, részben pedig a közelgő szuezi akció miatti taktikai megfontolások következtében. Cornu-Gentille így fogalmazott amerikai és brit kollégái előtt október 29-én: „nem szabad, hogy úgy tűnjön, propagandacélokra használjuk fel a magyarországi helyzetet. Ügyetlenség lenne a részünkről, ha olyan színben tűnnénk fel, mintha megragadnánk az alkalmat, hogy támadást intézzünk az oroszok ellen. Mi Magyarország megsegítését akarjuk.”³⁷ A szuezi háború kibontakozása nyomán viszont a francia diplomácia az ENSZ-ben zajló, Magyarország-gal kapcsolatos háromoldalú tárgyalások során is jóval aktívabb lett. A francia képviselő az angollal együtt határozottan fellépett a halogató taktikát alkalmazó amerikai küldöttel szemben. A Biztonsági Tanács munkájának felgyorsítása érdekében a francia kormányzat még egyedül is hajlandónak mutatkozott határozati javaslat beterjesztésére.

A nyugati érdekegyeztetés további lehetőségeit jelentették a külügyminisztériumok közötti üzenetváltások, amelyek a nagykövetségeken keresztül bonyolítottak le, ilyenekre a fentiekben több példát láttunk, valamint Párizsban, a NATO Tanácsában folyó megbeszélések. A forradalom időszakában két ízben tárgyaltak

a magyar kérdésről a NATO nagykövetei. 1956. október 27-én a brit képviselő megerősítette, hogy a brit, a francia és az amerikai kormánynak szándékában áll a Biztonsági Tanács összehívása az ügyben. Az ülés során a norvég küldött felvetette, hogy más államok is csatlakozzanak a három kormány indítványához, márcsak Spanyolország ENSZ-beli fellépése miatt is. A francia nagykövet, Parodi támogatta ezt a javaslatot. Abban állapodtak meg, hogy amely állam csatlakozni kíván a brit-francia-amerikai kezdeményezéshez, ENSZ-képviselői útján lépjen kapcsolatba a három ország New York-i delegációjával.³⁸ November 2-án folytatták a magyar ügy tárgyalását a NATO Tanácsában. Hollandia képviselője ekkor vetette fel azt a sokáig felszínen maradó gondolatot, hogy a magyar helyzetről szóló ENSZ-beli vitát az Atlanti Szövetség tagállamai közötti teljes akcióegység demonstrálására kellene felhasználni. Az egyeztető tárgyalások színterül ugyan csak New Yorkot javasolták. A francia küldött ezt a felvetést is támogatta.³⁹

A november 4-én meginduló szovjet haderő túlereje igen rövid idő alatt fel számolta a magyar felkelést, miközben New York-ban, az ENSZ székhelyén a magyar ügy átkerült a Biztonsági Tanácsból a Közgyűlésre. Ezzel véget ért a magyar ügy ENSZ-beli történetének első szakasza, amelynek során a biztonsági tanácsi ülések és a kulisszák mögött folyó alkudozások ellenére semmilyen, a magyar forradalom sorsát érdemlegesen befolyásoló esemény nem történt. A francia diplomáciának október végétől a magyar kérdésben mutatott aktivitása pedig — amint korábban bemutattuk — a szuezi ügy ENSZ-beli hatásával állott összefüggésben.

De voltak-e egyáltalán az ENSZ-nek hatékony eszközei a magyarországi válság megoldására? Erre a kérdésre kapunk majd egyértelmű választ, ha megvizsgáljuk a magyar ügy történetének 1956. december közepéig tartó második szakaszát.

A háttérrel továbbra is a szuezi válság szolgáltatta, amelyet az ENSZ-ben addig példátlan sajtónyilvánosság előtt vitattak meg. A francia és a brit küldöttségnek valóban minden oka megvolt arra, hogy a magyar kérdés előtérbeállításával igyekezzenek csökkenteni a rájuk irányuló figyelmet. Noha a nagy többséggel megszavazott amerikai határozati javaslat szövege nem bélyegezte agresszornak Nagy-Britanniát, Franciaországot és Izraelt, mégis az országok többségének szemében nagyon rossz fényt vetett rájuk az ügy. Bár november 4-én India kezdeményezésére a Közgyűlés újra kérte a harcok leállítását, és november 5-én a Sínai-félszigetet addigra elvesztő Egyiptom kinyilvánította, hogy hajlandó elfogadni a tűzszünetet, ha az izraeliek is ugyanezt teszik, mégis megindult a francia és brit ejtőernyősök támadása Port-Szaíd ellen. A helyzetet bonyolította, hogy az ENSZ Magyarországot érintő határozataival mit sem törődő Szovjetunió szintén november 5-én kérte a Biztonsági Tanácsban, hogy 12 órán belül szüntessék be a harcokat Egyiptomban. Arra az esetre pedig, ha ezt nem tartanák be, azt javasolta, hogy a Biztonsági Tanács bízza meg a Szovjetuniót és az Egyesült Államokat, hogy nyújtsanak katonai segítséget Egyiptomnak az ENSZ nevében. Nem volt

³⁶ Lásd 2. lábj.

³⁷ AD NOUI. 242. (1956. október 29. A francia ENSZ-misszió vezetőjének távirata a külügyminisztériumba, n° 2040/2048)

³⁸ AD NOUI. 242. (1956. október 27. A francia NATO-képviselő vezetőjének távirata a külügyminisztériumnak, n° 50.408)

³⁹ AD NOUI. 242. (1956. november 2. A francia NATO-képviselő vezetőjének távirata a külügyminisztériumnak, n° 50.420)

könnyű ekkor az amerikai kormány helyzete sem, hiszen nem fogadhatta el, hogy szövetségesei ellen a szovjetekkel együttműködve katonailag lépjen fel, viszont azt sem hagyhatta, hogy Moszkva egyedül avatkozzon be Egyiptomban. Növelték a feszültséget Nyikolaj Bulganyin szovjet miniszterelnök Nagy-Britanniához, Franciaországhoz és Izraelhez címzett fenyegető hangnemű levelei, amelyekben az atomrakéták esetleges bevetésére éppúgy utalt, mint szovjet „önkéntesek” egyiptomi megjelenésére. Eisenhower elnök követelte Anthony Edentől a katonai akció leállítását. Ennek ellenére november 6-án lezajlott a partraszállás, és motorizált egységek indultak meg a Szezei-csatorna mentén. De csak 24 km-re jutottak el Port-Szaídtól, mivel a brit és a francia kormány november 7-e 0 órától amerikai nyomásra kénytelen volt elrendelni a tűzszünetet.⁴⁰

1956. november 4-én kanadai kezdeményezésre, amerikai támogatás mellett a Közgyűlés megszavazta rendkívüli ENSZ-haderő felállítását és Egyiptomba küldését, ami lehetővé tette, hogy a francia-brit csapatok kisebb presztizisvesztéssel távozzanak. A gyors és sikeres szervezés eredményeként az első „kéksisakosok” már november 15-én megérkeztek repülővel, decemberben pedig már 3700 katonából álló nemzetközi ENSZ-haderő állomásozott a térségben, melynek létszáma 1957 februárjában elérte a 6000 főt. Az akció folyamánként 1956. december 22-én befejeződött a francia-brit erők kivonása a területről.⁴¹

A szezei háború ügyében tehát minden jel szerint eredményesen járt el a világszervezet. A siker kulcsa egyrészt abban keresendő, hogy a két superhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió egyetértett a vállalkozással, másrészt a harmadik világ országainak többsége szintén helyeselte az akciót. Világosan megmutatkozott a középhatalmak, Nagy-Britannia és Franciaország gyengesége: miután a Biztonsági Tanácsban éltek vétőjogukkal, az ügy átkerült a Közgyűlésre, ahol viszont egyértelműen meglátszott elszigeteltségük. A Szovjetunió Magyarország kérdése kapcsán került hasonló helyzetbe, hiszen miután a Biztonsági Tanácsban vétőt emelt, a Közgyűlés kezdte tárgyalni az ügyet. Vajon Moszkvával szemben is fel tud majd lépni az ENSZ olyan hatásosan, mint ezt a szezei események tárgyában tette?⁴²

A francia külügyminisztérium november 3-án utasította ENSZ-képviselőjét, hogy amennyiben a magyar kérdés átkerül a Biztonsági Tanácsból a rendkívüli Közgyűlésre, kérje, állítsanak fel nemzetközi ENSZ-haderőt a lehető legrövidebb időn belül, amely véget vet a magyarországi konfliktusnak, és ellenőrzi a szovjet csapatok kivonását. Emlékeztetnek rá, hogy Franciaország és Nagy-Britannia közös nyilatkozatukban elvben elfogadták egy ilyen nemzetközi haderő egyiptomi beavatkozását. A másnap küldött instrukciók már óvatosabban fogalmaznak: csak annyit kérnek, hogy a francia felszólaló tegyen célzást erre a megoldásra, anélkül azonban, hogy maga kezdeményezné az amerikai határozati javaslat ilyen irányú módosítását; de ha ezt más delegáció indítványozza, akkor a francia küldött támogathatja. Mindenképpen el akarták érni, hogy a Közgyűlés Szezzel szemben a magyar ügy vizsgálatának adjon prioritást. A francia ENSZ-képviselőre hárult

a feladat, hogy úgy próbálja megvalósítani ezt a célt, hogy közben ne lehessen a francia lépéseket úgy értelmezni, mintha csak az egyiptomi kérdés vizsgálatának késleltetésére irányulnának. A Quai d'Orsay fontosnak tartotta, hogy az amerikaiak által benyújtandó határozati javaslat legyen rendkívül kemény a Szovjetunióval szemben, tartalmazza a szovjet katonai akció elítélését, követelje a szovjet csapatok azonnali kivonását, irányozza elő azon feltételek helyreállítását, amelyek biztosítják a magyar nép alapvető szabadságjogait, beleértve a nemzetközi ellenőrzés mellett tartandó szabad választásokat is. Ez utóbbi követelésre nagy hangsúlyt helyeztek más táviratokban is.

Mi valósult meg ezekből az elképzelésekből az ENSZ rendkívüli Közgyűlésén november 4-én amerikai kezdeményezésre elfogadott határozatban? Szerepelt a szovjet beavatkozás elítélése, felszólították a Szovjetuniót csapatai kivonására, elismerték a magyar nép jogát, hogy nemzeti érdekeinek megfelelő kormánya legyen. Előirányozták ENSZ-megfigyelők, valamint a lakosság szükségleteinek megfelelő segély Magyarországra küldését.⁴³ Ugyanakkor Franciaország korlátozott érdekvéonyesítési lehetőségeit jelzi, hogy az amerikaiak által kidolgozott szöveg meg sem említi a magyar kormány semlegességi nyilatkozatát, amelyre pedig Nagy Imre november 1-én és 2-án az ENSZ főtitkárának küldött üzenetei nyomtatékosan felhívták a figyelmet, s amelyet Anglia és Franciaország kezdettől fogva támogatott.⁴⁴ Nincs szó Magyarországra küldendő nemzetközi ENSZ-haderő felállításáról sem. A francia diplomácia csak árnyalatnyi változtatásokat tudott elérni: így a „magyarországi helyzet” helyett a francia módosító indítvány hatására „külföldi beavatkozás által kiváltott helyzet” szerepelt, és a „jelenlegi magyarországi helyzet” helyébe „külföldi beavatkozás Magyarországon” került, de ez a lényegen mit sem változtatott.

Louis de Guiringaud Franciaország helyettes ENSZ-képviselője november 4-i felszólalásában — a párizsi instrukcióknak megfelelően — miután keményen bírálta a Szovjetuniót, és élénk színekkel ecsetelte a szovjet típusú „rendőrterror rendszere” ellen felkelt magyar nép hősiességét, határozottan rámutatott a világszervezet felelősségére a magyarországi válság alakulásában. A vég nélküli tárgyalások, az ügyrendi kérdések hosszas taglalása, a cselekvésképtelenség jellemezte szerinte az ENSZ politikáját a magyar felkelés ügyében. Taktikai megfontolásból nem említi ekkor, hogy milyen éles ellentétben van ez a hozzáállás a Szezei kérdésében tapasztalt dinamizmussal. Nagy hangsúllyal beszél viszont erről november 4-i rádiónyilatkozatában a francia külügyminiszter, Christian Pineau: „Egész Franciaország, csakúgy mint a francia kormány, fejet hajt annak a népnek a bátorsága és vértanúsága előtt, amely kész volt vállalni a halált függetlenségéért. Sajnáljuk viszont, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete és egyes kormányok az utóbbi napokban inkább a többszörös agressziót elkövető és szent háborút emlegető egyiptomi diktátor megmentésére szentelték a drága időt, ahelyett, hogy támogattak volna egy bátor népet, amely csupán a semlegesség és a szabadság iránti vágyát fejezte ki.”⁴⁵ Franciaországban a közvélemény túlnyomó többsége is erre

⁴⁰ Gerbet: i. m. 1996. 232-233.

⁴¹ Uo. 233-236.

⁴² Uo. 237.

⁴³ Békés: i. m. 1993. 71.

⁴⁴ Békés: i. m. 1996. 65.

⁴⁵ AD NOUI. 242. (1956. november 4. 86. számú körlevél, távirat)

az aspektusra helyezte a hangsúlyt: azt nehezményezték, hogy míg az ENSZ a Magyarországon beavatkozó Szovjetuniót csak szavakban ítélte el, addig Nagy-Britannia és Franciaország szuezi akciója nyomán ENSZ-haderő felállítására került sor.⁴⁶

Irritáló volt a francia vezetés számára az a képmutatás és cinizmus, amellyel a szovjet kormány a szuezi ügy kapcsán, a harmadik világ országainak megnyerése érdekében „a béke és a népek szabadságának bajnokaként” kívánt fellépni az ENSZ-ben és azon kívül is. November 5-én Dmitrij Sepilov szovjet külügyminiszter levélben kérte az ENSZ Biztonsági Tanácsának összehívását abból a célból, hogy vizsgálja meg a helyzetet, amely amiatt állott elő, hogy Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael nem hajtották végre a november 2-i ENSZ-határozatot (tűzszünet, az izraeli és az egyiptomi csapatok visszavonása, a tagállamok tartózkodása attól, hogy a hadianyagszállítással vagy bármilyen segítségnyújtással késleltessék a határozat végrehajtását). A diplomáciai akció folytatásaként még aznap este Nyikolaj Bulganyin szovjet miniszterelnök több üzenetet küldött a konfliktusban érdekelt hatalmaknak: Eisenhower amerikai elnöknek, Anthony Eden brit, Guy Mollet francia és David Ben Gurion izraeli kormányfőknek. A Párizsba írt levél, amely mérsékeltebb hangnemű volt, mint az Izraelnek és Nagy-Britanniának szánt üzenet, felszólította Guy Mollet-t, hogy saját érdekében mielőbb állítsa le az egyiptomi akciót.

A francia miniszterelnök másnap válaszolt Bulganyin levelére: először is kétségbe vonta, hogy a Szovjetunióknak lenne bármiféle jogalapja arra, hogy szánálkózzon a Közép-Keleten kiontott vér miatt, amikor maga ártatlanokat mészárolt le Magyarországon.⁴⁷ Az ENSZ-ben folytatott szovjet politika kapcsán pedig kifejti: „a Szovjetunió, ha valóban az ENSZ tekintélyének megóvását kívánná, a Közgyűlés határozatának megfelelően nyilván gyorsan véget vetne az emberiség törvényeit és az igazságosság és a jog normáit sértő magyarországi hadműveleteinek.”⁴⁸

A francia politika a magyar kérdésben az ENSZ rendkívüli Közgyűlésének hátralévő napjaiban is igen nagy aktivitást mutatott. Amint ismeretes, 1956. november 8-án, 9-én és 10-én is tárgyalták New York-ban hazánk ügyét. A francia diplomácia egyik fő törekvése továbbra is az volt — amint ez a külügyminisztérium által az ENSZ-képviselőkhöz küldött instrukciókból kiviláglik —, hogy a világszervezet hozzon létre és küldjön Magyarországra nemzetközi fegyveres erőt a konfliktus lezárása és a szovjet csapatok kivonásának ellenőrzése céljából. A döntést megfogalmazó határozat szövege pedig a lehető legnagyobb mértékben hasonlítson a Közgyűlésnek a közel-keleti válsággal kapcsolatban elfogadott határozatához. Ezt az álláspontot formális és informális eszközökkel egyaránt igyekeztek érvényre juttatni. A Közgyűlés ülésein oly nagy lendülettel támogatták a terv megvalósulását, hogy november 8-án, amikor az olasz delegáció betérjesztette az erre vonatkozó határozati javaslatot, és a Közgyűlés elnöke a vita másnapra halasztását

⁴⁶ Grosser, Alfred: La IVe République et sa politique extérieure [A IV. Köztársaság és külpolitikája], Armand Colin, Párizs, 1972, 373–374.

⁴⁷ Lefebvre, Denis: A szuezi ügy, Budapest, 1999, Osiris Kiadó, 113–115.

⁴⁸ AD NOUI. 242. (1956. november 7. A francia külügyminisztérium távirata a moszkvai francia nagykövetségnek, n° 4610)

kérte, a francia felszólaló erősen fellépett annak érdekében, hogy még aznap este folytassák az ügy tárgyalását, s amikor szavazásra került sor, egyedül Franciaország képviselője voksolt a halasztás ellen. A francia diplomaták — ahogyan az ENSZ-ben mondani szokták — a „folyosókon” is agitáltak: „a francia delegáció szüntelenül bátorította az olasz delegáció vezetőjét, hogy rávegye a határozati javaslat benyújtására”, jelentették Párizsba.⁴⁹ A Quai d'Orsay pedig a brit külügyminisztériumnál járt közben, hogy ENSZ-képviselőjüket utasítsák, lépjen fel annak érdekében, hogy a nemzetközi fegyveres erő létrehozását előirányzó határozati javaslat minél közelebb legyen a Közel-Kelettel kapcsolatban röviddel korábban született dokumentumhoz. Ezek a próbálkozások azonban nem hozták meg a kívánt eredményt.

A francia külpolitika igen sérelmesnek találta, hogy az ENSZ másképpen lépett fel a magyarországi és a szuezi válság esetén: Franciaország helyettes ENSZ-képviselőjének, Louis de Guiringaud-nak a szavaival élve, mintha más „mértéket” és más „súlyt” alkalmaznának a Szovjetunióval, mint Angliával és Franciaországgal szemben. A francia diplomata szóvá is tette ezt az ellentmondást, amikor a „folyosókon” találkozott Henry Cabot Lodge-dzal, az amerikai delegáció vezetőjével. Attörésnek számított ez a beszélgetés, hiszen november 3-án a szuezi ügy miatt, „mintegy büntetésből” az amerikaiak felfüggesztették az angolokkal és a franciákkal a magyar kérdéssel folytatott egyeztető tárgyalásokat.⁵⁰ Guiringaud kifejtette amerikai kollégájának, hogy a francia kormány számára érthetetlennek és veszélyesnek tűnik az amerikai külpolitika: Washington a Szabad Európa Rádióon keresztül már évek óta bátorítja a „vasfüggöny” túloldalán élő népeket, hogy álljanak ellene a szovjet elnyomásnak, s amikor egyhelyütt felkelés tör ki, az Egyesült Államok inkább segít Moszkvának, hogy az a Közel-Keletre terelje a figyelmet. A francia diplomata élénken ecsetelte a kommunizmus európai terjedésének és az amerikaiak tekintélyvesztésének veszélyeit. Bár a Párizsba küldött jelentés szerint Cabot Lodge nagy figyelemmel hallgatta az előadást, sőt meg is hatódott tőle, mindez azonban nem készítette irányváltásra az amerikai külpolitikát. Hiába kérték, hogy Eisenhower elnök azonnal intézzon ünnepélyes felhívást a szovjetekhez, és támogassa a megszavazott ENSZ-határozatot, az amerikai vezetés nem volt erre hajlandó. Annyi történt csupán, hogy Cabot Lodge újra a Közgyűlés tribünjére lépve keményebb szavakkal védte a betérjesztett amerikai határozati javaslatot.

A november 8-án és 9-én lezajlott ülésen elfogadott határozat újra felszólította a Szovjetuniót, hogy vonja ki csapatait Magyarországról, leszögezte, hogy a rend helyreállítása után az ENSZ felügyelete mellett szabad választásokat kell tartani, valamint előirányozta, hogy az országban kialakult helyzetet az ENSZ főtitkára által kinevezett bizottság vizsgálja meg. Ezután — november 9-én — elfogadták Ausztria javaslatát, hogy az ENSZ valamennyi tagállama nyújtson azonnali és nagyarányú segítséget Magyarországnak. A francia törekvések ellenére tehát nem került bele a határozatba nemzetközi haderő felállítása és Magyaror-

⁴⁹ AD NOUI. 242. (1956. november 9. A francia ENSZ-misszió vezetőjének távirata a külügyminisztériumba, n° 2352)

⁵⁰ Béhés: i. m. 1996. 65.

szágra küldése. Annyi történt még, hogy a magyar ügyet felvették a Közgyűlés november 12-én kezdődő XI. (rendes) ülészakájának napirendjére.

November 11-én a magyar kormány elutasította az ENSZ főtítkárának azt a javaslatát, hogy ENSZ-megfigyelők menjenek Magyarországra. Néhány nappal később a francia képviselő a főtítkárral tárgyalva felvetette, hogy maga Dag Hammarskjöld menjen Budapestre, aki nem zárkózott el ettől a lehetőségtől. A Kádár-kormány viszont, mint ismeretes, nem egyezett bele.

November 16-án a főtítkár háromtagú bizottságot hozott létre, hogy megvizsgálja a szovjet beavatkozás nyomán kialakult magyarországi helyzetet, és jelentést tegyen az ENSZ Közgyűlésének. A francia delegátus nem várt sokat a testülettől, mert annak tagja volt Arthur Lall, India ENSZ-nagykövete, s Nehru országa eddig a magyar ügy kapcsán vagy a szovjetekkel szavazott, vagy tartózkodott. November 19–20-án a Közgyűlés újra tárgyalt hazánkról. A vita során Dmitrij Sepilov szovjet és Horváth Imre magyar külügyminiszter mellett a francia diplomácia vezetője, Christian Pineau is felszólalt. Igen éles, olykor szarkasztikus hangnemű beszédében emlékeztetett rá, hogy a világszervezet ismételt felhívásai nem tudták leállítani „történelmünk egyik legnagyobb drámáját”, a Szovjetunióba folyó deportálásokat a Buchenwald-i koncentrációs táborral állította párhuzamba. Visszautasította azt a szovjet érvet, hogy az ENSZ Magyarország belügyeibe avatkozna, mivel a Kádár-kormányt maga a Szovjetunió kreálta. Kifejezésre juttatta, hogy nem fogadja el a „fasiszta üzelmekről” szóló teóriát sem. A szuezi ügyről szólva pedig kifejtette — a kényszerből erkölcsi tőkét kovácsolva —, hogy Franciaország és Nagy-Britannia „vállalta a felelősséget”, s hangot adott annak a reményének, hogy Moszkva is hasonlóképpen cselekszik.⁵¹ A kanadai küldött szintén pozitív példaként említette a francia és a brit kormányt, hiszen ők rögtön elfogadták a Közgyűlés tűzszünetre vonatkozó ajánlását, míg a Szovjetunió nem. Pineau népiertást emlegető felszólalására válaszul a bjelorusz képviselő viszont éppen Franciaországot vádolta azzal, hogy „irtóháborút folytat az algériai hazafiak ellen”. Sepilov pedig egyértelműen leszögezte, hogy veszélyeztetné a békét bármiféle olyan kezdeményezés, amely nemzetközi rendőri erő magyarországra küldését irányozná elő.

Végül november 21-én háromnapos vita után a Közgyűlés több határozatot fogadott el Magyarország ügyében, így a deportálások megszüntetéséről, a szovjet csapatok kivonásáról és az ENSZ megfigyelők beengedéséről. A kérdés azonban továbbra is fennállt: sikerül-e ezeknek a döntéseknek érvényt szerezni?

A francia diplomácia továbbra is arra törekedett, hogy a magyar ügy a Közgyűlés napirendjén maradjon: a kubai követtel találkozva a francia ENSZ-képviselő azt javasolta, hogy ha a főtítkár beszámolója nem lenne kielégítő a Kádár-kormányval folytatott tárgyalásainak jelenlegi állapotáról, két nappal később újra tűzzék napirendre a magyar kérdést; valamint támogatták a kubai delegátust abban, hogy magától a főtítkártól kérjen tájékoztatást. A francia nagykövet személyesen is tárgyalt Dag Hammarskjölddel a magyar ügy állásáról. 1956. november végén felújították a Suez miatt immár egy hónapja szünetelő francia-brit-

amerikai egyeztető tárgyalásokat. Ennek során a francia és a brit képviselők azt igyekeztek elérni, hogy az amerikaiak által kidolgozott újabb határozati javaslat ne keltse azt a benyomást, mintha feladnák a korábban megszavazott követelések többségét. Ezt sikerült is elérniük.

1956. november 30-án az ENSZ főtítkára jelentést tett közzé a magyar ügyben végzett addigi tevékenységéről. Eszerint a magyar hatóságok nem járultak hozzá, hogy személyesen Budapestre utazzon, és akadályozták az általa kinevezett háromtagú bizottság munkáját is. Ezt követően 1956. december 3-án újabb közgyűlési vita kezdődött a magyar kérdéssel. A felszólalók egy része — köztük a Franciaországot képviselő Edmond Michelet is — élesen bírálta a szovjet és a magyar kormány álláspontját, míg a szocialista országok képviselői azt a korábbi érvet ismételtették, hogy az ENSZ megfigyelők beavatkozását jelentenének a magyar belügyekbe. A ceyloni küldött viszont az ún. bandungi országok⁵² közül az ENSZ határozatainak betartásáért emelt szót, és emlékeztetett rá, hogy az angolok és a franciák a szuezi ügyben gyakorlati tanúbizonyságát adták együttműködési készségüknek. A francia küldöttség is megszavazta a december 4-én a Közgyűlés által elfogadott határozatot, amelyet az Egyesült Államok kezdeményezésére 14 hatalom terjesztett be (sem Franciaország sem Nagy-Britannia nem volt az aláírók között). A dokumentum kifejezte a világszervezet nyugtalanságát amiatt, hogy a Szovjetunió visszautasította csapatainak kivonását Magyarországról és tovább folytatja magyar állampolgárok deportálását; újra követelte továbbá, hogy a Kádár-kormány fogadja az Egyesült Nemzetek megfigyelőit. A magyar hatóságok azonban, mint ismeretes, nem voltak hajlandók az ENSZ főtítkárának és a megfigyelőknek az azonnali fogadására.

A francia diplomácia nem akarta következmények nélkül hagyni ezt a lépést. A kérdés csak az volt, hogy milyen módon fordítsa le nemtetszését a diplomácia nyelvére. Lehetőség volt rá, hogy ne fogadják el a magyar delegátus képviseleti jogát. Már röviddel a második szovjet katonai beavatkozás után jelezte az olasz külügyminisztérium Párizsnak, hogy nem kívánják elismerni a Kádár-kormány által delegált ENSZ-képviselőt, és ebben remélik a New York-i francia ENSZ-küldöttség támogatását is. 1956. december elejétől pedig az amerikai külügyminisztérium vetette fel a magyar képviselet ideiglenes felfüggesztésének gondolatát, s a képviseleti jog kérdésével egészen 1962-ig rendszeresen foglalkoztak. A francia külpolitika állásfoglalását főként két tényező befolyásolta: egyrészt az algériai kérdés, amelynek a közgyűlési napirendre tűzését a francia diplomácia 1956 novemberében elfogadta, s amelyre számos felszólalásban utalás is történt. Ennek következtében a magyar ügyben nem léphettek fel nagy aktivitással anélkül, hogy a figyelemelterelés vádját magukra ne vonták volna. Másrészt nem akarták, hogy esetleges erőyes ENSZ-beli fellépésük maga után vonja a budapesti francia diplomáciai misszió megszüntetését. Az amerikai és a brit kormányzat szintén a diplomáciai kapcsolatok fenntartását kívánta Magyarországgal.

Ebben a helyzetben kezdte meg újra az ENSZ Közgyűlése a magyar kérdés vizsgálatát 1956. december 10-én. Az amerikaiak által kidolgozott, és húsz hata-

⁵¹ AD NOUI. 243. (1956. november 19. A francia ENSZ-misszió vezetőjének távirata a külügyminisztériumba, n° 2526)

⁵² 1955 áprilisában az indonéziai Bandungban 29 afrikai és ázsiai ország részvételével konferenciát tartottak, amely az el nem kötelezett mozgalom létrejöttének fontos állomása volt.

lom által aláírt újabb határozati javaslatot, amely szerint a Szovjetunió megsértette az ENSZ Kartáját, és felszólította, hogy azonnal mondjon le a magyar ügyekbe való beavatkozásról, Franciaország is támogatta. A szovjet képviselő nem is mulasztotta el, hogy Algéria kapcsán franciaellenes kirohanást illesszen beszédébe. December 11-én a magyar delegáció elhagyta az ENSZ Közgyűlést, mert az úgymond nem az alapokmány szellemében kezelte a magyar kérdést. A francia külügyminisztérium az újabb tervezett ENSZ-határozattal kapcsolatban szerette volna elérni, hogy azt lehetőleg egyeztessék az indiai állásponttal, mert így, még ha enyhébb is lesz a határozat megfogalmazása, mégis a Közgyűlés nagyobb többsége fogja támogatni, és nagyobb lesz a morális súlya, mintha keményebb ugyan a megfogalmazás, de kevesebben támogatják, és főleg az ázsiai csoport kívül marad.

A koncepció képviseletére jó alkalom kínálkozott az amerikai határozati javaslatot támogató húsz ország képviselőinek megbeszélésén, ahová a francia és a brit delegátus egyaránt meghívást kapott. Ezen az egyeztetési fórumon sikerült is megtalálni a franciák által is helyesnek tartott cél elérésére alkalmas formulát. December 12-én ugyanis a Közgyűlés nagy többséggel elfogadta a határozati javaslatot, amely elítélte a Szovjetuniót a magyarországi beavatkozás miatt. Nagy eredménynek számított, hogy 25 afroázsiai országból 14 az indítvány mellett voksolt. „A ma esti szavazás a magyar ügy ENSZ-beli tárgyalásának kezdete óta a Szovjetunió által elszenvedett legsúlyosabb kudarc volt”, vélekedett a francia delegáció vezetője.⁵³ Mindez persze a magyar nép sorsán mit sem változtatott.

A magyar ügy történetének második szakasza ezzel lezárult. Továbbra is szembe kellett nézni azzal a ténnyel, hogy az ENSZ a Szovjetunióval szemben nem rendelkezik hathatós kényszerítő eszközökkel. Ezután is cél maradt viszont a közvéleményre gyakorolt hatás. 1957. január elején az amerikai delegáció újabb határozati javaslattal állt elő a magyar kérdésben, amelyet megvitattak az angol, a francia, az olasz, az ausztrál és a norvég képviselőkkel tartott szűkörű megbeszélésen. Öttagú vizsgálóbizottság felállítását javasolták. A francia és a brit delegációk megállapodtak, hogy ők is aláírják az amerikai indítványt. Közben Hammarskjöld ENSZ főtitkár jelentést tett közzé, amelyben ugyancsak javasolta, hogy a Közgyűlés hozzon létre egy olyan vizsgálóbizottságot, amely hatékonyabb lenne az előző háromtagú bizottságnál.

1957. január 9-én kezdődött a magyar ügyről folytatott újabb vita az ENSZ-ben, melynek eredményeként január 10-én nagy többséggel elfogadták az ezúttal huszonnégy hatalom által beterjesztett határozati javaslatot öttagú bizottság felállításáról. Az Ausztrália, Tunézia, Ceylon, Dánia és Uruguay képviselőiből álló testület azt a feladatot kapta, hogy vizsgálja ki a magyarországi eseményeket, és végezzen tényfeltáró munkát Magyarországon. A közgyűlési szavazás újra a szovjet blokk teljes elszigeteltségét jelezte, nemmel ugyanis csak a Szovjetunió és szatellitállamai szavaztak, míg Jugoszlávia, Finnország és hét „bandungi ország” tartózkodott. A bizottság tevékenységét a francia diplomácia kezdettől fogva helyeselte, élénk érdeklődéssel figyelte és a lehetőségeihez mérten támogatta. A kül-

⁵³ AD NOUI. 243. (1956. december 13. A francia ENSZ-misszió vezetőjének távirata a külügyminisztériumba, n° 3076/80)

ügyminisztérium utasítására a budapesti francia követség, együttműködve a többi nyugati diplomáciai misszióval, alapos jelentést készített a magyarországi eseményekről, amelyet át is adtak a testületnek. S meghívták az egy ideig Európában dolgozó bizottságot Franciaországba is. Ami Magyarország ENSZ-beli képviseleti jogát illeti, 1957. február 12-én a világszervezetnek a megbízóleveleket vizsgáló bizottsága elfogadta azt az amerikai javaslatot, hogy a magyar delegátus képviseleti jogának kérdését napolják el. Ezt a döntést azután 1962 végéig még számos esetben megismételték.

A magyar kérdés ENSZ-beli tárgyalásának első három hónapja tehát nem hozott, de nem is hozhatott megoldást a magyar nép számára. S noha csak az ENSZ Közgyűlésének 1956 novemberében kezdődő XI. ülészakán a magyar kérdésben tizenegy határozatot fogadtak el, ezeknek a dokumentumoknak nem volt gyakorlati jelentőségük Magyarország sorsát illetően. Hazánk ügyét ugyanis az Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállásával jellemezhető bipoláris világrend kialakult játékszabályai döntötték el. Ennek biztos tudatában Moszkva nyugodtan meglehet, hogy szabotálja a világszervezet rendelkezéseit.

A magyar ügy történetének harmadik szakasza váratlanul hosszúra nyúlt: a kérdés 1962 decemberéig nem került le az ENSZ Közgyűlésének napirendjéről, sőt látszólag újabb fordulatokat vett. Az Ötös Bizottság 1957. június 7-én közzétette jelentését, amely a forradalom nyugatra menekült résztvevőinek beszámolóit, a budapesti diplomáciai missziók jelentései és más hozzáférhető dokumentumok alapján a magyarországi események történetének lehetőségig hiteles rajzát adta. A XII. ülészak előestéjén 1957 szeptemberében összehívott Közgyűlés nagy többséggel elfogadta a jelentést, és elítélte a Szovjetunió valamint a magyar hatóságok magatartását. A határozatokat azonban továbbra sem sikerült megvalósítani, így a magyar ügy az elkövetkező években is rendre felkerült a Közgyűlés napirendjére.

Mivel magyarázható a magyar forradalom ilyen hosszú utóélete az ENSZ-ben? Az 1950-es évek második felében az Egyesült Államoknak még döntő befolyása volt a világszervezetben. A magyar felkelés témájának felelevenítése és a Szovjetunió ismételt elítélése — a forradalom véres leverése és az azt követő megtorlások miatt felháborodott nemzetközi közvélemény kielégítésén túl — mindekelőtt Washington politikai érdekeit szolgálta. Egyrészt ezáltal próbálták csökkenteni a magyarországi események idején tanúsított be nem avatkozási politikájuk által okozott tekintélyvesztést, másrészt igyekeztek gátat vetni a harmadik világban terjedő szovjet befolyásnak. Moszkvának a szuezi válságban tanúsított magatartása — Bulganyin jól időzített rakétafenyegetései —, valamint a szovjet tudományos-technikai fejlettséget mutató szputnyik fellövése ugyanis jelentősen megnövelte a Szovjetunió tekintélyét az afrikai és ázsiai országok között. Az Egyesült Államok és a többi nyugati hatalom az ENSZ Közgyűlésének magyar ügyben folytatott vitái által főként ezt a tendenciát kívánta visszafordítani, bemutatva Moszkva „igazi” arcát.⁵⁴

Összefoglalva tehát, az 1956. őszi magyarországi forradalmi eseményekre a hidegháborús korszak körülményei között a francia külpolitika nem reagált, de

⁵⁴ Békés: i. m. 1996. 73–76.

nem is reagálhatott közvetlen beavatkozással, hiszen az egy újabb világháború kitörésének kockázatával járt volna. Ugyanakkor az egész francia közvéleményben, sőt az akkoriban hivatalban lévő francia diplomatákkal készített interjúk tanúsága szerint a külügyminisztérium funkcionáriusai között is jellemző volt a magyar forradalom ügyével való együttérzés és cselekvő segíteni akarás.⁵⁵ Ezért nem lehet pusztán propagandának tekinteni az ENSZ-ben felszólaló francia diplomatáknak a magyar ügyben elmondott olykor patetikus hangnemű beszédeit.⁵⁶ A diplomáciai iratokban is időről időre előkerül szempontként az egyes döntések mérlegelése kapcsán a magyar nép érdeke illetve a magyar közvéleményre gyakorolt várható hatás. A kormányzat ugyanakkor tisztában volt a bipoláris világrend szabályaiból adódó szűk mozgástérrel, és igen visszafogottan reagált a magyar felkelés híreire. Ezt fejezte ki Christian Pineau külügyminiszter 1956. október 26-i nyilatkozata, amely óvott attól, hogy a nyugati országok kihasználják a kelet-európai helyzetet, és leszögezte, hogy Franciaország nem kíván belekeveredni a lengyelországi és magyarországi eseményekbe.⁵⁷

Két fő terület volt, ahol a francia vezetés aktívan léphetett fel a magyar forradalom kérdésében: a közvélemény és ezzel összefüggésben az Egyesült Nemzetek Szervezete. A világszervezet nyilvános fórumain előadott állásfoglalások is főként a közvélemény befolyásolását szolgálták. Amint láttuk, az egyes ENSZ-beli lépéseket hosszas egyeztető tárgyalások előzték meg, amelyek egy része a világszervezet székhelyén zajlott, így a forradalom napjaiban különösen fontos francia-brit-amerikai titkos tárgyalások, a határozati javaslatokat előkészítő több vagy kevesebb partnert bevonó egyeztetések, az ENSZ főtitkárával folytatott megbeszélések, valamint a bizonyos célok eléréseért a világszervezet „folyosóin” folytatott agitációk. A döntések nemzetközi előkészítésének az ENSZ-en kívüli lehetőségeit jelentették a külügyminisztériumok közötti konzultációk, amelyek a szuezi események időszakában különösen Párizs és London között voltak gyakoriak, de Washington is fontos viszonyítási pontnak számított. A nyugati érdekegyeztetés állandó intézményes keretét jelentette a NATO Párizsban székelő Tanácsa, ahol ugyancsak több ízben szóba került a magyar kérdés ENSZ-beli kezelése. A NATO országok budapesti diplomáciai testületeinek együttműködésére az Ötös Bizottság számára készítendő jelentések összehangolásánál láttunk példát. A francia külpolitika a magyar kérdés kapcsán mindezeket az egyeztetési lehetőségeket aktívan kihasználta.

Franciaországnak a magyar ügyben való fellépését megkönnyítette a kitűnő diplomáciai kar, és a külügyi rendszer olajozott együttműködése. A New York-i ENSZ-misszió hatékony munkáját elősegítette, hogy a budapesti francia követség információit rendszeresen elküldték számára, s maga a követség a helyi viszonyok

⁵⁵ *Kecskés Gusztáv*: De l'autre côté du „rideau de fer”. La révolution hongroise de 1956 et la politique étrangère française à la lumière de quelques entretiens avec d'anciens diplomates [A „vasfüggöny” túloldaláról. Az 1956-os magyar forradalom és a francia külpolitika néhány korabeli diplomatával készített interjú alapján], Specimina Nova, 1999.

⁵⁶ Az ENSZ-beli francia diplomaták magyar ügygel való szimpátiájáról emlékezett meg az ENSZ Ötös Bizottsága által New Yorkban meghallgatott Király Béla. (Interjú, Budapest, 1998. szeptember)

⁵⁷ *Békés*: i. m. 1996. 54. és 61.

ismeretében javaslatokat is tett az ENSZ-beli fellépésre. A francia külügyminisztériumban a világszervezettel kapcsolatos ügyek koordinálását végző Konferenciák Titkársága gyakran támaszkodott a Kelet-Európai Aligazgatóság szakszerű jelentéseire, de időről időre kikérték az ENSZ-delegáció véleményét is.

Franciaországnak a magyar ügygel kapcsolatos politikájára döntő hatással voltak az országot közvetlenül érintő nemzetközi események. Az 1954 óta folyó algériai háború miatt Párizs az egész vizsgált korszakban az ENSZ-beli támadások keresztüztüében állt. Ezért a döntések meghozatalakor gondosan mérlegelték az algériai kérdés alakulására gyakorolt várható hatást: emiatt elleneztek például egy ideig vizsgálóbizottság felállítását vagy az ENSZ főtitkárának Magyarországra utazását, tartottak ugyanis attól, hogy ezáltal kellemetlen precedenst teremthetnek Algériával kapcsolatban. Máskor a „túlzottan” aktív fellépés az észak-afrikai ügyekről való figyelemelterelés vádját vagy a Szovjetunió esetleg káros hatással járó provokálását vonhatta maga után. A magyar forradalom és a szuezi válság ENSZ-beli kölcsönhatásának ismertetésekor pedig megfigyelhettük, hogy 1956 őszének kritikus heteiben a magyar kérdéshez való francia hozzáállás teljesen alárrendelődött a közel-keleti konfliktus fejleményeinek. Ezzel magyarázhatók a francia magatartás cikkcakkjai: a szuezi háború kitörése előtti napokat a csendes visszafogottság jellemezte, majd a fegyveres harc megindulása és az ennek nyomában járó nemzetközi felháborodás teljes taktikai fordulatot eredményez: a francia diplomácia minden erejével a magyar kérdés előtérbeállítását szorgalmazza, hogy ezáltal elterelje és megossza a közel-keleti események miatt ráirányuló figyelmet. A szuezi válság lezárulásával viszont csökkenni látszik a francia kezdeményezőkedv.

Párizsban a magyar ügygel összefüggésben megfogalmazott politikájára a fentebb kifejtett közvetlen érdekeltségeken túl döntő hatása volt a világpolitikai erőviszonyoknak is. Franciaország ugyanis a Szovjetunióval és az Egyesült Államokkal ellentétben nem számított szuperhatalomnak. Kiszolgáltatottságát meggyőzően bizonyította a szuezi válság lezárása is. Korlátozott érdekérvényesítési lehetőségeit mutatja, hogy csak azoknál a magyar ügygel kapcsolatos ENSZ-beli szavazásoknál állt a győztes oldalon, amelyeknél céljai egybeestek Washington érdekeivel. Konfliktushelyzetekben viszont — amint a szuezi kérdés alakulása nyomán láthattuk — rendre alulmaradt tengerentúli szövetségeseivel szemben.

Teljes volt a nézetazonosság az amerikai és a francia külpolitika között abban, hogy a világszervezet napirendjén szereplő magyar ügyet fel kell használni a harmadik világ országaiban terjedő szovjet befolyás visszaszorítására: „a Nyugat általános érdekében mindent meg kell tenni, hogy a szovjet várakozásokkal ellentétben ne merüljenek feledésbe az 1956. október–novemberi események, hanem a magyar ügy elsőrendű kérdés maradjon. Franciaország érdekében pedig hasznos megmutatni különösen az afroázsiai országoknak és a nyugati kommunista pártoknak, hogy a Szovjetunió másként cselekszik, ha a saját érdekszférájáról van szó, mint a Közel-Kelet esetében”, hangsúlyozta a külügyminisztérium kelet-európai szekciójának feljegyzése.⁵⁸

⁵⁸ AD NOUI. 244. (1957. április 30. A francia külügyminisztérium Kelet-Európai Aligazgatóságának feljegyzése)

Megállapíthatjuk tehát, hogy a francia döntéshozókat elsősorban külpolitikai tényezők befolyásolták. Bár a francia külügyminisztérium levéltára különféle szervezetektől és egyénektől származó számos beadványt őriz, amelyekben kifejtették álláspontjukat, vagy igyekeztek cselekvésre ösztönözni a kormányzatot — például egyes ifjúsági szervezetek, szakszervezetek, a francia ENSZ Társaság, valamint a magyar politikai emigráció képviselői —, ezeknek a kezdeményezéseknek nem mutatható ki érdemleges hatása a francia kormány politikájára.

Mivel a magyar felkelés illetve annak leverése kapcsán nem került sor a szuperhatalmak, az Egyesült Államok és a Szovjetunió összeütközésére, a kelet-nyugati viszony történetében a magyarországi események nem okoztak lényeges fordulatot.⁵⁹ Nem számított a magyar ügy központi jelentőségű kérdésnek az ENSZ-ben sem, mivel Szuezzel ellentétben nem érintette közvetlenül a Közgyűlésben többségben lévő harmadik világbeli országokat, és nem ennek az ügynek adott prioritást az Egyesült Államok sem. A Szovjetunióval szemben egyébként is fegyvertelennek érezte magát a világszervezet.⁶⁰ Ebben az összefüggésben nem meglepő, hogy a magyarországi válsággal a francia külpolitika sem foglalkozott elsőrendű kérdésként. Inkább egyrészt a közvéleményre való tekintettel elvi jelentőséget tulajdonított neki, másrészt bizonyos időleges külpolitikai célok (Algéria, Suez) elérése érdekében mint taktikai eszköz jött számításba.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének fórumain több mint hat éven át napirenden lévő „magyar ügy” történetében tehát a szuperhatalmaké volt a vezető szerep. A forradalmat eltipró Szovjetunió következetesen megakadályozta, hogy a világszervezetben elfogadott határozatok megvalósuljanak Magyarországon. Az Egyesült Államok viszont hasonló következetességgel újabb és újabb kezdeményezésekkel állott elő. Végül a magyar kérdés ENSZ-beli tárgyalásának befejezésére is Washington indítványára került sor: az 1960 óta a Kádár-kormányzattal folytatott titkos tárgyalások eredményeként 1962 decemberében amerikai javaslatra a Közgyűlés levette napirendjéről hazánk ügyét. Ellentételezésképpen 1963 márciusában Magyarországon általános amnesztiában részesítették az 1956-os forradalomban való részvételükért elítéltek döntő többségét. A francia diplomácia 1962 nyarán még ellene volt annak, hogy lezárják a magyar kérdést a Nyugat számára szerintük előnytelen körülmények között, mivel úgy értékelték, hogy „Magyarországon folyamatosan megsértik az emberi jogokat, és a jelenlegi magyar hatóságok és a szovjet kormány viselik ezért a felelősséget”⁶¹, mégis amikor Washington előállt a magyar ügyet lezáró határozati javaslatával, csatlakoztak szövetségükhöz.

Az ENSZ Közgyűlésének 1963 májusában kezdődő IV. rendkívüli ülészakától kezdve a nyugatiak nem vitatták többé a magyar delegáció képviseleti jogát. A magyar-francia kapcsolatok normalizálódásának jeleként pedig 1963 decemberében nagyköveti szintre emelték a két ország közötti diplomáciai kapcsolatokat. De ez már egy másik történet.

⁵⁹ Békés: i. m. 1996. 70.

⁶⁰ Gerbet: i. m. 1996. 232.

⁶¹ A francia külügyminisztérium könyvtára (Instrukciók a francia delegációnak az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének XVII. ülészakára, 1962.)

DOKUMENTUMOK

Gecsényi Lajos–Vida István

IRATOK AZ OSZTRÁK–MAGYAR KAPCSOLATOK TÖRTÉNETÉHEZ

1953. október 7–1956. január 21.

A második világháború utáni években Magyarország és Ausztria viszonya alapvetően mentes volt a komolyabb feszültségektől, az ún. soproni kérdés körül nem hivatalos osztrák körök részéről ismételt felszított kampány nem befolyásolta a kapcsolatfelvételt. A működését beszüntetett bécsi magyar főkonzulátus (követség) épületében, a háború utolsó hónapjaiban osztrák földön rekedt százezer főt meghaladó polgári és katonai menekült érdekeinek képviselőjére, már 1945 őszén létrejött egy iroda. Alig néhány hónappal a háború befejezése után, 1945 augusztusában megállapodás született arról, hogy Magyarország kompenzációs alapon szén szállít a súlyos fűtőanyag gondokkal küzdő szomszédos országba.¹ 1946 februárjában az osztrák külügyi hivatal egyik vezető beosztású tisztviselőjének látogatását követően Budapestre érkezett Ausztria nem hivatalos állandó képviselője, Falser követségi tanácsos. Májusban Bécsben is elfoglalhatta hivatalát, mint ún. felszámoló biztos, a régi diplomáciai testülethez tartozó dr. Bartók László tanácsos. 1947 március 11-én az első között került sor fizetési, 1948. június 3-án árucserre megállapodás aláírására a két ország között, amelyek azután majd 15 esztendőn át a kereskedelmi kapcsolatok alapjául szolgáltak. 1947 elején — a Szövetséges Ellenőrző Bizottság engedélyével, hónapokkal a békeszerződés életbe lépése előtt — mindkét kormány „politikai képviselőt” alakíthatta bécsi és budapesti irodáit. Egy esztendővel később követségi szintre emelhettkék a külképviseleteket, amelyeket továbbra is ügyvivői beosztású diplomaták vezettek.² A kapcsolatok azonban — különösen politikai téren — lassan és szűk körben fejlődtek, mivel mindkét ország nemzetközi ellenőrzés és katonai megszállás alatt állt s a szovjet befolyás erősödése Magyarországon egyre nyilvánvalóbbá vált.

1948 és 1953 között a hidegháborús légkör, az eltérő irányú fejlődés és politikai berendezkedés, Magyarország „blokkosítása” miatt a kétoldalú kapcsolatokban teljes elhidegülés következett be. Ausztriában megmaradt a piacgazdaság, a polgári társadalomban strukturális változások nem történtek, s az ország mind gazdaságilag, mind politikailag a Nyugat felé orientálódott. 1947 július 8-án az osztrák kormány úgy döntött, hogy Ausztria részt vesz a Marshall-segély ügyében összehívott párizsi értekezleten, amelyről a Szovjetunió és kelet-európai „népi

¹ Magyar Országos Levéltár (MOL) XIX-J-1-k Jegyzőkönyv az Ausztriába irányuló szén szállításokról. Bp., 1945. augusztus 28.

² Lásd *Gecsényi Lajos*: A budapesti osztrák képviselet jelentéseiből 1946–1947. In: Levéltári Szemle, 1992. 1. 57–76., *uő.*: Magyar osztrák kapcsolatok 1955–1956. In: Társadalmi Szemle, 1995. 10. 78–90.